

branje vsem, ki se z različnih zornih kotov ukvarjajo s prostitucijo in trgovanjem z ljudmi – tako raziskovalcem kot oblikovalcem politik, ki bodo, upamo, izsledke pričujoče knjige uporabili pri svojem delu. Knjiga bi morala biti obvezno študijsko gradivo za študente in študentke različnih področij družboslovja, vsekakor pa bo dragocen pripomoček pri pisanju diplomskih ter drugih del na to temo.

Metka Kuhar

Tanja Renner, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik, Alenka Švab:
Novo očetovstvo v Sloveniji. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede,
zbirka Psihologija vsakdanjega življenja, 2008.

240 strani (ISBN 978-961-235-339-1)

Cena: 23 evrov

„Ata je zakon“ je pisalo na majčki otročička, ki sem ga pred časom uzrla v enem od obmorskih turističnih naselij. Dandanes ni treba biti posebej pronicljiv opazovalec ali opazovalka, da opaziš vse več zunanjega propagiranja aktivnega očetovstva, pa tudi vse bolj v očetovstvu aktivne očete. Empirične podatke o tem, v kolikšni meri so prakse očetovanja slovenskih moških aktivne in participatorne, pa tudi kakšni so prevladujoči diskurzi o očetovstvu ter politike, povezane z očetovanjem, prinaša zbornik *Novo očetovstvo v Sloveniji* raziskovalk družin Tanje Renner, Alenke Švab, Žive Humer, Tjaše Žakelj in raziskovalke diskurzov Andreje Vezovnik. Zbornik je del obsežnega raziskovalnega in publicističnega opusa raziskovanja družine pri nas, katerega protagonistki sta prvi dve avtorici, ki sta dve leti pred to monografijo v soavtorstvu z M. Sedmak in M. Urek izdali tudi knjigo *Družine in družinsko življenje v Sloveniji* (2006).

Kaj se torej dogaja v Sloveniji na področju očetovanja? Zbornik prinaša različne dokaze, da (slovenskim) moškim še vedno pretežno pripada zgolj vloga „tretjega“. Podatki, pridobljeni s pomočjo anketnega vprašalnika med 232 očeti in s fokusnimi skupinami z materami (anketirani oz. partnerji sodelujočih v kvalitativni raziskavi so v letih 2003 in 2004 izrabili prvi del očetovskega dopusta), ki jih obsežneje predstavlja Živa Humer, mestoma pa tudi Alenka Švab in Tanja Renner, kažejo, da je moška vloga v družini še vedno predvsem in zgolj podporna ter asistentska, glavno odgovornost za skrb pa imajo ženske, ki upravljajo, načrtujejo in organizirajo domače delo ter delo z otroki (celo v primerih, ko si partnerja domače delo enakomerno delita). V nezanemarljivem številu primerov so očete materini pomočniki celo samo nekaj tednov po porodu. V vsakdanjih praksah starševstva moški večinoma opravljajo prijetnejša in manj rutinska opravila (pogovori, branje, poslušanje, igra) ter dela, ki so manj časovno vezana; poleg tega imajo več možnosti pri dogovarjanju, kdaj bodo vpleteni (več časa preživijo z otroki bo koncu tedna) in katero delo bodo opravili.

Moški se otrokom v času ukvarjanja z njimi največkrat v celoti posvetijo, ženske pa ob skrbi za otroke opravljajo še kakšno drugo delo. Tanja Renner opozarja, da prav gospodinjenje močno ovira ljubeznivo ukvarjanje z otroki, ki sicer velja za najpomembnejšo dejavnost žensk v družinah. Prav tako pomemben je njen poudarek, da se v sodobnosti povečujejo psihološko-afektivne razsežnosti družine, pozablja pa se, da je družina obenem zasebno podjetje, ki skrbi za stanovanje, hrano, obleko, razvedrilo, nego in tolažbo. Tanja Renner pravi, da se z modernizacijo in tehnološkim razvojem količina domačega dela ne zmanjšuje, saj se dvigujejo higienski, psihološki, pedagoški in drugi standardi.

Tanja Renner v pregledu socialno-zgodovinskega razvoja očetovske vloge pokaže, da se je polnparticipativno očetovanje v različnih zgodovinskih obdobjih izkazalo za spodletel projekt. Avtorica odkriva, da v preteklosti in tudi danes novo očetovstvo najbolj ovirajo prakse liberalnega kapitalizma in patriarhalnih ideologij. Posebej obravnava socialno prezrtost in zamlanost ženske gospodinjske vloge, pri čemer izpostavi, da se ponavadi spregleda, da so pri modelu moškega hranitelja družine, ki se je uveljavil v obdobju industrijske moderne in je v nekaterih zahodnih državah še vedno prisoten, moški dosegali dohodek, ki je zadostoval za vzdrževanje celotne družine, in to na račun izključenosti žensk s trga delovne sile. Avtorica svojo kritično ost zabode v pripadnike renesančne nedružinske moškosti – v nove moške elite sodobnega globalnega sveta (kar je bila sicer značilnost vojaških in religioznih elit iz predmodernih časov, ki je domala izumrla v modernem industrijskem kapitalizmu), ker ti po eni strani „pridigajo“ o družinskih vrednotah, po drugi strani pa promovirajo politike, ki družinam jemljejo vire preživetja in ljudem nasploh spodmikajo možnosti, da bi družino sploh ustvarili.

Tanja Renner se zgolj dotakne vpliva socializma na očetovanje oz. starševanje nasploh, čeprav je v Sloveniji socialistična ideologija oz. specifičen tip družbene modernizacije pomembno krojil te prakse. Po njenem mnenju v socialističnem obdobju aktivno očetovstvo ni zaživel, saj so dvojno zaposlene ženske opravljale „dvojni šiht“. Očetovanje (in materinjenje) s socialističnega vidika v primerjavi s sodobno v zborniku podrobneje predstavlja Andreja Vezovnik. Avtorica je s pomočjo kritične diskurzivne analize razčlenila nekatere prevladujoče diskurze o očetovstvu (starševstvu) v slovenskem družinskem tisku med letoma 1949 in 2004 in na podlagi analize *Naše žene* ugotovila, da je bil v zgodnjem obdobju socializma poudarek na materinski vlogi, ki ni bila samo zasebna, temveč tudi javna, obče družbena dolžnost žensk. Vzgojna in gospodinjska vloga sta veljali za ekskluzivno žensko domeno. Očetovska vloga je bila zaželena, a moški niso bili deležni neodobravanja, če je niso izpolnjevali. Očetje niso imeli niti naloge vpeljevanja otrok v družbo, saj so to vlogo opravile državne institucije in razni javni servisi. Šele konec šestdesetih in v sedemdesetih letih minulega stoletja se s trendom individualizacije začne izpostavljati neravnovesje med spoloma pri vzgoji otrok in gospodinjstvu; materinska vloga pa izgublja državotvornost in se legitimira prek individualne želje oz. izbire, neredko podkrepljeno z biologistično naturalizacijo te želje. V tem obdobju se poleg konzervativnega začne uveljavljati egalitaristični diskurz, ki problematizira nedejavnost očetov. Očetovska identiteta se konstruira v opoziciji do patriarhalnega ali odsotnega očeta.

Andreja Vezovnik ugotavlja, da sodobni diskurzi družinskih revij (*Moj otrok*, *Malček*, *Mama*) kljub manifestnemu diskurzu o prisotnih in aktivnih, celo feminilnih očetih še vedno spolno segregirajo starša s številnimi klišejskimi in stereotipnimi predstavami ter nasveti. To se kaže zlasti v izpostavljanju primarnosti poklicne vloge očeta, samoumevnosti (v veliki meri biologskosti) materinske in fakultativnosti očetovske vloge, pa tudi populariziranja koristi odločitve za očetovstvo in aktivno očetovanje. Slednje implicira, kot navaja avtorica, da očetovstvo ni rezultat biološke ali čustvene potrebe ali želje moških, temveč je očeta pri tej odločitvi in praksi nenehno treba dodatno (zunanje) motivirati in mu zagotoviti, da ne bo izgubil (občutka) avtonomije, ki je zdravorazumsko utemeljena kot ultimativna in nedotakljiva moška vrednota.

Analiza medijskih diskurzov torej potrjuje empirično ustvarjeno sliko. Dokaz več ponuja Tjaša Žakelj z inovativno analizo 25 sklepov sodišč o dodelitvah otrok ob razvezah in razpadlih zakonskih zvezah, ki opozarja na konzervativen diskurz, po katerem so matere priznane kot primarni starši, o katerih obsegu in kakovosti skrbi se ne dvomi, vloga očeta kot primarnega starša pa kot negotova ali nezadostna. Medtem ko za materino skrb zadostuje odsotnost dokazov o neustreznih skrbih, mora oče, ki naj bi prevzel odgovornost za varstvo, nego in vzgojo otrok, predložiti dokaze o prevzemanju skrbi na področju šolskih obveznosti, pogosta so izvedenska mnenja, izpostavljeno je odpovedovanje lastnim pristočnim dejavnostim, navaja se bližina, prisotnost in pripravljenost na pomoč kakšne druge ženske (npr. očetove matere). Tjaša Žakelj navaja tudi podatek, da so otroci zaupani očetom le v sedmih odstotkih primerov.

Kot opozarja Alenka Švab, so premiki k aktivnemu očetovanju vidni predvsem na identitetni in retorični ravni – t. i. novi očetje si želijo več skrbeti za otroke in izražajo egalitarne poglede na starševanje, kar pa ne pomeni, da tudi v praksi preživijo več časa s svojimi otroki. Živa Humer se celo sprašuje, ali ni novo očetovstvo zgolj zelena podoba, ki jo promovirajo različni mediji. Švab kot glavno oviro na poti k aktivnemu očetovstvu navaja intenzivirane zahteve neoliberalnega trga delovne sile in negotovost zaposlitev, čeprav so po drugi strani te tudi pospeševalni dejavnik aktivnega zaposlovanja. Trg dela namreč pritiska na oba partnerja, ki se morata medsebojno usklajevati. Kot opozarjajo Živa Humer, Alenka Švab in Tjaša Žakelj v analizi družinske politike pri spodbujanju aktivnega očetovanja, je v Sloveniji ravno nepovezanost družinske politike s politiko enakih možnosti, pa tudi podrazvitost posameznih ukrepov, med drugim tudi očetovskega dopusta, pomemben zaviralni dejavnik aktivnejšega očetovanja.

Alenka Švab, ki v zborniku novo očetovstvo obravnava v kontekstu sodobnih družinskih sprememb in trendov, pa pojava novega očetovstva ne povezuje samo z vprašanjem večje vpletenosti očetov v družinsko delo in skrb za otroke, temveč tudi s spreminjanjem pomenov moškosti, očetovskih vlog in praks očetovanja, ki so povezani s pluralizacijo načinov družinskega življenja, npr. s porazveznimi družinskimi situacijami, reorganiziranimi družinami, posledičnim razširjanjem starševskih vlog na nove socialne starše ter vse pogostejšimi gejevskimi in lezbičnimi družinami. Njena analiza je pomembna, ker pokaže pojave oz. nosilce subtilnih, a radikalnih družbenih sprememb, ki jih sociologi ob iskanju večinskih vzorcev velikokrat spregledajo.

Knjiga *Novo očetovstvo v Sloveniji* ni samo pomemben doprinos k sociologiji družine v Sloveniji, ampak bi morala imeti emancipatorične učinke v smeri povečevanja egalitarnosti med spoloma v različnih sferah, diskurzih in politikah. Empatični, občutljivi očetje niso nikakršna naravna posebnost, temveč je njihova zelo angažirana drža pravzaprav nujni pogoj za dobrobit prihajajoče generacije otrok, ki bodo odraščali oz. odraščajo v svetu, kjer se tovrstne meje med spoloma vse bolj brišejo. Očetje dandanes rabijo predvsem pogum, da ne stopijo v stare, ponošene čevlje, seveda pa se mora tudi marsikatera mama še naučiti obravnavati svojega partnerja kot sebi enakovrednega. V tem smislu se mi zamisel – ki je po oceni Tanje Renner redka – o nujnosti denaturalizacije in razspolitve (angl. de-genderization) koncepta očetovstva, pa tudi materinstva ne zdi izjemno pogumna, temveč celo nujna. Vsekakor pa se zdijo smiselna vsaj prizadevanja za ohranitev in razvoj socialne države, kar naj bi olajšalo odločitev za starševstvo pri obeh spolih.